

Бояна МИНЧЕВА
Национална библиотека
»Св. св. Кирил и Методий«
София
bojana_mincheva@yahoo.com

UDK 094(497.5)“15/16“:003.349.1
027.54(497.2)
Pregledni članak
Primljen: 11. srpnja 2016.
Prihvaćen: 15. studenoga 2016.

**НЕИЗВЕСТНИ ЕКЗЕМПЛЯРИ ОТ ГЛАГОЛИЧЕСКИ
ИЗДАНИЯ НА СЛАВЯНСКИЯ БУКВАР – ТАБЛА
ЗА ДИЦУ/*ABECEDARIUM* (1561 Г.) И *BREVIARIUM
ROMANUM* (1688 Г.) ВЪВ ФОНДОВЕТЕ НА
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
»СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ«**

В статията са представени две глаголически издания, съхранявани в колекцията от редки хърватски книги на Националната библиотека »Св. Св. Кирил и Методий«. Първата е новооткрит екземпляр от изданието на словенския печатар Примож Трубар *Табла за дицу/Abecedarium*, глаголически буквар, отпечатан в Тюбинген (Урах) през 1561 г. Книгата е четиринадесетият по ред известен до този момент екземпляр в света, запазен напълно и подвързан. Второто издание е екземпляр от Брeвиарий, отпечатан в Рим през 1688 г. – втората и последна за колекцията глаголическа книга. Във фокуса на представянето е историята на печатната глаголическа книга (XVI–XVII в). В коментарната част са разгледани някои педагогически и теологични аспекти, които представят двете книги като част от културните процеси в Европа и от европейското културно наследство, както и изясняват мястото и ролята на тези издания в литературния и културния живот на южните славяни (в частност на българския народ).

Ключови думи: глаголическо книгопечатане, Примож Трубар, протестантство, буквар, хърватски глаголически издания, Табла за дицу/абекедариум (1561), Брeвиарий (1688), Иван Паштрич, католическа пропаганда

В Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий« колекциите от старопечатни, редки и ценни издания се формират на езиков принцип. Хърватската книга е представена с малко на брой екземпляри от печатни

издания (19 т.), но появата на повечето от тях, особено по-ранните (9 заглавия от периода XVI–XVIII век), по някакъв начин са свързани с важни етапи от развитието на славянската книжовност и култура. Само две от изданията – *Табла за дицу/Abecedarium* и *Breviarium Romanum* от 1688 г., са отпечатани с глаголица, а първата от тях е най-ранната в колекцията към настоящия момент хърватска книга.

1. ТАБЛА ЗА ДИЦУ/ABECEDARIUM

При извършване на годишната частична инвентаризация на специалните колекции към отдел »Ръкописи и старопечатни книги« на Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий« идентифицирах екземпляр от рядко издание на първия словенски печатар Примож Трубар, отпечатано в Тюбинген (Урах) през 1561 година, със заглавие: *Tabla za dicu/Abecedarium*.¹ Книгата представлява пособие за начално обучение – буквар, отпечатан на говорим хърватски език с глаголица. Букварът е преведен и редактиран от хърватските протестантски проповедници и книжовници Стефан Консул (лат. Stephanus Consul Istrianus) и Антон Далматин (лат. Antonius Dalmata) (КРУМИНГ 1987: 95).² Меценатът, осигурил финансовата поддръжка на изданието, е австрийският барон Ханс Унгнад фон Зонек (SCHREINER 1972: 212–235)

Глаголическите буквари се съставят и издават по образец на латинските *Paternoster* абecedариуми (NAZOR 1984: 14). До днес на науката са известни общо 9 издания на първопечатни славянски буквари.³

¹ Изданието е отразено в следните библиографски справочници: КЕППЕН 1825: № 192; КРУМИНГ 1998: 48; КРУМИНГ 1977: 21; КРУМИНГ 1976: 115; BADALIĆ 1966: № 84; BUČAR 1938: 49–129; KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1860: 15 [=17]; ŠAFAŘIĆ 1864: 6. Последното съвременно издание (препечатка) с коментар на двата варианта на буквара – кирилския и глаголическия, е от 2007 г. (вж TABLA ZA DICU 2007).

² На с. 95–97 е поместено подробно описание на съдържанието и оформлението на изданието. Според Франьо Бучар (вж BUČAR 1910: 217), букварът и катехизисът от 1561 г. са преведени само от Стефан Консул. Авторът на научното изследване допуска, че може би този книжовник се е придържал повече към говоримия хърватски език, а Антон Далматин – към старославянския.

³ Според КРУМИНГ 1987. Авторът разглежда и описва само изданията с глаголически и кирилски шрифт от първия славянски печатен буквар (1527 г.) до буквара на Иван

Названията им са различни – *буквар, азбука, табла за дицу, абecedариум*, дори *псалтир*.⁴ В началото най-често са поместени най-известните християнски молитви – Отче наш, Молитва към св. Богородица и др., или текстове от Псалтира, които се научават най-напред и са познати на цялата християнска общност (TVORIĆ 2008: 346).

Първият славянски буквар е отпечатан с глаголица от един от първите венециански печатари – Андреа Торезано през 1527 г. (BRATULIĆ 1983). Езикът на паметника е хърватска редакция на църковнославянския. Букварът се отличава с богатата си украса – 35 изображения, разположени върху неговите скромни 12 листа.⁵ Вторият е отпечатан във Фиуме (Риека) през 1531 г. от Симон Кожичич, също с глаголически шрифт. Абecedариумът на Трубар от 1561 г. е трети по ред славянски печатен буквар.⁶ Той е издаден в два варианта – глаголически и кирилски. Тиражът и на двата е по 2000 екземпляра (DIMITZ 2013: 174).⁷ Към настоящия момент са въведени в научно обращение 13 екземпляра от глаголическата *Табла за дицу*. С представения новооткрит екземпляр, общият им брой става 14 (КРУМИНГ 1987: 95; НЕМИРОВСКИЙ 1994–1996).⁸

Заглавието на книгата и изходните данни са на хърватски език, отпечатан с глаголица. Паралелното заглавие е на немски език, с готически шрифт:⁹

Табла за дицу: едне малахне книжице из ких се та млада предрага дитца, тере припрости люди з глаголскими словми чтати, и поглавитеи,

---

Фьодоров (1578 г.) включително. Последният южнославянски старопечатен буквар е издаден във Венеция от Антонио Рампацето през 1597 г.

⁴ Psaltir е названието на втория славянски печатен буквар от 1531 г.

⁵ Вж дигитално копие на паметника, достъпно чрез Интернет. URL: <https://onedrive.live.com/view.aspx?resid=8028B00B70D908DE!412&cid=8028b00b70d908de&app=WordPdf&authkey=!AC1Y021jhsHmk68> (16.05.2016 г.).

⁶ В общата последователност на изданията не са включени букварите на словенски език с латински шрифт. През 1550 и 1555 г. Трубар издава два такива абecedариума.

⁷ Франьо Бучар отбелязва тиража веднъж като 2000, а после – 1000 екземпляра за глаголическото издание (BUČAR 1910: 83, 240).

⁸ В публикацията на Андрей Круминг се споменава за 13 екземпляра (без настоящия), но след отбелязването на този от Любляна (Национална и университетска библиотека) е поставен въпросителен знак.

⁹ Дигитално копие на паметника е достъпно чрез URL: http://www.europeana.eu/portal/record/9200386/BibliographicResource_3000059068080.html.

и потрибнеи артикули, или члени ове праве старе карстианске вере, коя свакога човика извелича лахко могу научити. ABECEDARIVM, Und der gantze Catechißmus /one außlegung/ in der Crobatischen Sprach. У ТУБИНГИ. Годишце по исукърстовим роиству 1561. – [12] л. 8°. ¹⁰

Книжното тяло се състои от две тетради, съответно от по 8 и 4 листа. Номерацията на листовите в тетрадите е отпечатана под наборното поле, в средата. Орнаментът се състои от 8 квадратни инициали, отпечатани с 8 ксилографски форми. Текстът е разположен в 22 реда (10 p.= 53 мм), с кустоди. Печатът е едноцветен – черно.

Впечатницата в Урах се обръща специално внимание на естетическия изглед на книгата. Предполага се, че самият Стефан Консул е изработил чертежите за тези инициали по образец на старите печатни хърватски книги – бревиарии и мисали, а в окончателен вариант те са изрисувани от художника Якоб Салб и гравирани върху дървени плочи от Херман Шустер в Нюрнберг. От общо 13 форми за глаголически инициали, употребявани в печатницата, в *Табла за дщцу* са използвани осем (NAZOR 2008: 117).

Годината на издаване е отбелязана с глаголически букви. В основата ѝ е последователният ред на графемите в глаголическата азбука. В резултат се получава разминаване между тази система и възприетото предаване на кирилските букви с числа, което често довежда до неправилно датиране на тези издания. ¹¹

Екземплярите от глаголическите и кирилски книги, печатани в Урах и Нюрнберг през XVI в., в основни линии се разпространяват безплатно. Почти целият тираж на глаголическия *Табла за дщцу* е подарен на своите първи притежатели, за да се популяризират хърватската книга и новата вяра сред славянските народи (BUČAR 1910: 165).

Разглежданият тук абецедариум е най-ранният славянски буквар, отпечатан на разговорен език. Аница Назор определя езика на изданията на Стефан Консул и Антон Далматин като »северно чакавски, проникнат от кайкавизми, щокавски и църковнославянски форми и лексеми«

¹⁰ Глаголическите букви са транслитерирани със съвременна кирилица, а готическите – с латиница.

¹¹ Транслитерацията на глаголическите букви с кирилски е поместена в КРУМИНГ 1977: 59.

(NAZOR 2008: 116). За разлика от глаголашите, които издават книги за своята свещеническа общност, хърватските протестанти създават книжнина, която да образува целокупното население, започвайки от книгите за малките деца – букварите (BRATULIĆ 2005: 17).

Структурата на всички ранни славянски буквари е двуделна. В първата част се отпечатва азбуката (обикновено в няколко варианта и/или размера на шрифта), а след нея в азбучен ред се поместват срички, цифри и др. Втората част е христоматийна и съдържа текстове, които представляват извадки и цитати от Светото писание, от догматически съчинения и най-употребявани християнски молитви. След многократно препрочитане библейските текстове лесно се научават наизуст и изграждат основите на християнския морал. Включените в съдържанието на букварите молитви отличават изданията едно от друго, тъй като са свързани от една страна с подбора и предпочитанията на съставителя, а от друга – с традицията на професионалната общност, за която са предназначени. Източнославянските буквари от XVI в. се отличават от южнославянските (в т. ч. и глаголическите) по значително по-разширената първа част, в която се включват и граматически разяснения, орфографски указания и др. (КУЗЬМИНОВА 2009). Наред с тези отличия са установени сходства в структурно отношение между букварите на Трубар от 1561 г. и първия източнославянски буквар на Иван Фьодоров от 1574 г., които дават основание да се застъпва тезата, че букварът на словенския просветител е един от образците за изданието на първия руски печатар (МОШКОВА 2013: 83).

Съставът на *Tabla za dicu* на Трубар включва предисловие, три глаголически азбуки с различен размер, глаголически цифри, двубуквени срички, раздел »Како се имаю слова изговарити«, който съдържа различни думи (в повечето случаи лични имена), разположени в азбучен ред. След тях е поместена текстова част с катехитична насоченост, но не под формата на въпроси и отговори, а включваща основните догматически текстове на християнството – Десетте Божи заповеди, Символа на вярата, молитвата *Отче наш*, евангелски откъси, свързани с тайнствата Свето кръщение, Свето причастие, проповеди, текстове за въвеждане на езичниците в правата вяра, утринни и вечерни молитви, молитви преди и след хранене.

Учителят по начална грамотност е и духовен наставник, често сам автор на учебните помагала. Тази особеност намира израз в предговора на ранната печатна славянска книга с глаголически и кирилски шрифт в т. нар. »феномен на изразената воля на автора«. ¹² (САЗОНОВА 2003). Изключение не прави и *Табла за дицу*. Предговорът на буквара на Трубар отразява от една страна естетиката на средновековната литература чрез позоваване на библейски текстове и персонажи, осигуряващи непосредственото присъствие на божията воля, а от друга изразява новото съзнание на книжовника, който използва разговорен език и с осъзната отговорност разяснява предназначението и ползата от буквара. На достъпен език са изложени двата основни етапа на началното образование – четене и наизустяване на текст. Съставителят и редакторът приканват своите читатели ако открият грешка да ги известят, за да се избегне нейното повторение при следващите издания. В края на текста е съобщено, че се подготвят за печат издания на Катехизис и първи том на Нов завет. ¹³ Адресатът на буквара – детето, е определен още в заглавието – *Табла за дицу*.

Екземплярът от буквара, открит в Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий«, е в отлично състояние, запазен в пълния си обем. Подвързан е с картон, обвит във виненочервен импрегниран текстил. На предната корица има надпис »ABECEDARIVM«, изпълнен в техниката на златния отпечатък. В долния ляв ъгъл на предната корица има следи от заличен номер – 4635, изпълнен в същата техника. Номерът е изписан с мастило и в полето на първата страница от книгата, под него е числото 12, а след това всичко е задраскано. На лист, залепен от вътрешната страна на предната корица има печат: »Књижарница Ђор. Стефановића и Друга – Београд«, който също е задраскан с мастило. Инвентарният номер на книгата като част от фонда на НБКМ е 3004 от 1924 година. По страниците ѝ няма приписки. На гърба на заглавната страница с червен химически молив е изписана сигнатура *I 24160*. По този начин са били означавани всички постъпления в Националната библиотека в годините преди обособяването на специалните отдели

¹² <http://www.raruss.ru/slavonic/slav5.html>.

¹³ Изданията са отпечатани съответно през 1561 и 1562 г. на разговорен хърватски език с глаголица.

и колекции. Глаголическото букварче е било част от общия фонд, но не разполагаме с данни как и кога е постъпило в Библиотеката. Със сигурност можем да твърдим, че това е станало най-късно през 1924 година. Подвързията, надписите и означенията по нея, както и вътре в книгата показват, че екземплярът не е бил в обращение в българска среда. Понастоящем книгата е част от колекцията от редки хърватски книги към отдел »Ръкописи и старопечатни книги« на НБКМ, а актуалната ѝ сигнатура е *Rхър 561.1*.

Сред книжовните паметници от старопечатните колекции на Библиотеката се съхранява още едно ранно учебно пособие – сборник (конволют), включващ славянски и чуждоезикови буквари и педагогически четива, отпечатани в края на XVI в. и началото на XVII в., също във връзка с разпространението на протестантството, но по-скоро сред източните славяни (МИНЧЕВА 2010; CLEMINSON 1997).¹⁴ Сборникът от 7 издания (някои от които фрагменти) е изключително ценен и рядък книжен факт, който заедно с представения по-горе глаголически буквар би могъл да послужи като база както за самостоятелни, така и за сравнителни изследвания в различни области на хуманитарното познание.

2. BREVIARIVM ROMANVM SLAVONICO IDIOMATE IUSSU S. D. N. INNOCENTII PP. XI EDITVM = ČASOSLOV RIMSKIJ SLAVINSKIM JAZIKOM. POVELJENIJEM S. G. N. INNOKENTIJA PAPI XI.

В колекцията от старопечатни книги, редки и ценни издания на Националната библиотека »Св. Св. Кирил и Методий« се съхранява още само един екземпляр от издание, отпечатано с глаголически шрифт – Бревиарий (Часослов) от 1688 г (BREVIARIVM 1688), осъществено от доктора по философия и теология, професор по догматика в колежа на Пропагандата в Рим – Иван Паштрич (Ioannes Pastritius, Giovanni Pastrizio, 1636–1708). Хърватският теолог записва името си в църковната и книжовна история като високообразован

¹⁴ Дигитално копие на всички издания, включени в сборника, вж на сайта на Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий«, Дигитална библиотека, кабинети »Чуждоезикови старопечатни книги« и »Славянски кирилски печатни книги«. URL: <http://www.nationallibrary.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?p=0038>.

полиглот, известен със своята начетеност и човечност. Определян от съвременните изследователи като »предтеча на междурелигиозния диалог«, открит събеседник, Паштрич остава верен на католицизма, без да се поддава на крайностите, характерни за прозелитизма (GOLUB 2004: 752–756).

Първата заглавна страница на бревиария е на латински език, съгласно с решенията на Тридентския събор от 1545–1563 г.¹⁵ Книгата съдържа четири поредици от страници. Първата и четвъртата поредици не са номерирани, а втората и третата са номерирани съответно с глаголически букви и римски цифри. Общият брой на страниците е 1140. Броят на редовете в наборната страница е 50. Текстът е в 2 колони, отпечатан с червено и черно мастило. На някои места в книгата е употребен наборен орнамент. Отпечатани са и 4 концовки от 4 дъски. Илюстративният материал включва 2 отпечатъка от две гравюри – типографската марка на печатницата на Пропагандата и »Новозаветна Троица с Коронация на св. Богородица« (в края на първата поредица от страници).¹⁶ Последната е поместена за първи път в началото на *Абагар* на българския католически епископ Филип Станиславов, отпечатан също от Конгрегацията през 1651 г. (РАЙКОВ 1979; МИНЧЕВА 2015а), а за втори – в разглеждания тук бревиарий. До днес на науката са известни още 4 глаголически издания на същата организация, включващи това изображение, до края на XVIII век (КРУМИНГ 1977: №№ 45, 48, 54, 55). Езикът на паметника е източнославенизиран хърватски църковнославянски, съобразен с предназначението на изданието (КЛПЧЕК 2014).

Екземплярът, съхраняван в Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий« (сигнатура *Rхър 688.1*), е запазен в пълния си обем, без липсващи листове и повреди. Подвързан е с картон, обвит в светъл пергамент. На гърба на подвързията в горната част с черно мастило и калиграфски почерк е изписано заглавието: *Breviarium Romanum Slaunico*. В долната – годината на отпечатване – 1688. Върху

¹⁵ Според решенията на Събора, в изданията на католическата църква се помества заглавна страница на латински език, в която се подчертава придържането към »закона на римския двор«, а изданието се определя като »римско« (*Breviarum Romanvm*).

¹⁶ КРУМИНГ 1977: 34; ВОНАТТА 1937: № 2288; KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1860: № 56; ŠAFARIĆ 1864: № 59.

лист, залепен на предната корица, на хърватски език с латиница ръкописно е изписана информация за библиографското споменаване на изданието у Кеппен, както и частичен превод на заглавната страница на хърватски език с латиница. Отбелязани са и сведения за първото издание от 1648 г. Книгата е подпечатана от двете страни на типографската марка с личния печат на кардинал Джовани Мария Габриели (Giovanni Maria Gabrielli, 1654–1711), кардинал-свещеник на Санта Пуденциана (Santa Pudenziana) в Рим от 1700 г. до смъртта си. Няма ръкописни бележки в полетата и на други места в разглеждания екземпляр. По всяка вероятност бревиарият е бил част от личната библиотека на кардинала. Инвентарният номер от вписването му в документацията на Националната библиотека »Св. св. Кирил и Методий« е 2737 от 1924 г. (същата като разгледания по-горе буквар). За съжаление, в архивите не е съхранена информация за годината, източника и начина на постъпване и на тази книга в Библиотеката. До днес славистичната наука разполага с данни за запазени повече от 50 екземпляра от изданието (NAZOR 2008: 128) в обществени библиотеки по света.

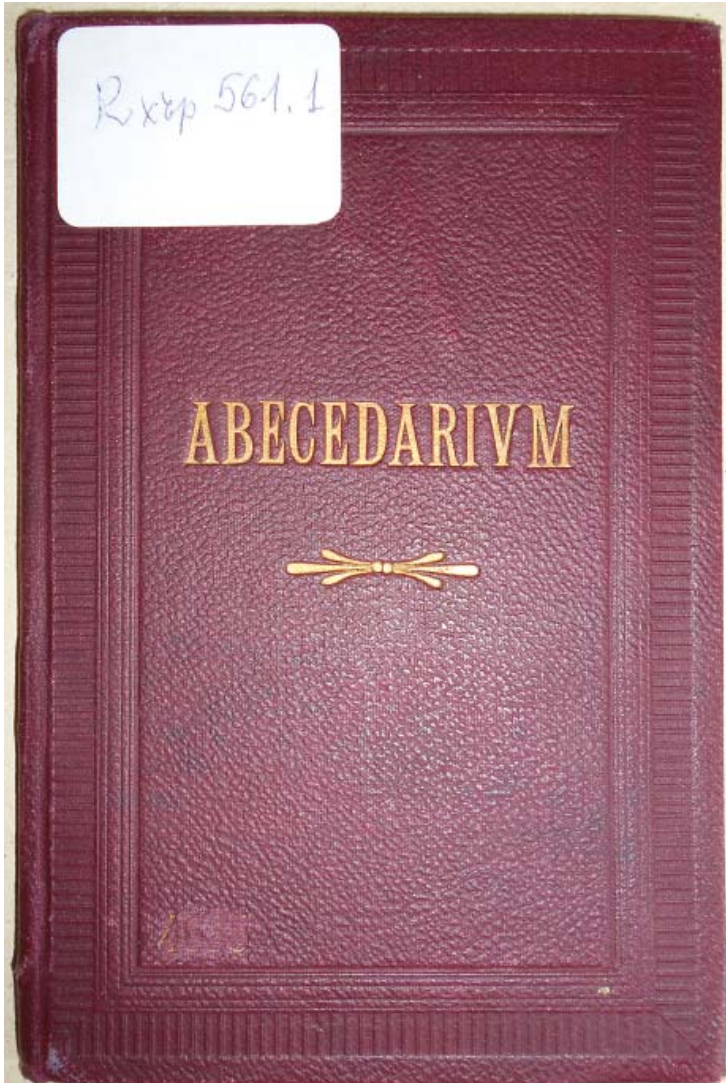
На територията на България книгите на Пропагандата, отпечатани с глаголица, не намират разпространение. Католическите проповедници и мисионери тук през XVII–XVIII в. са основно от български произход, обучени във францисканските и йезуитски колежи на територията на днешна Италия. В редица български градове и села те откриват католически училища, в които преподават на латински и славянски (илирийски) език. През този исторически период »службите и тайнствата в католическите църкви се извършвали според римския обред и на латински, но в празник и в неделя евангелието и апостолът се четяли на славянски. Проповедта се изнасяла на говорим език (...). Българските католически дейци отъждествявали родния си език с хърватския и навсякъде приказват за *славянски или илирийски* език и тоя език наричат *наш език* – *nostra lingua* (...). На латински и италиански са били книгите в църквите и училищата в България. Славянските книги са били едни с кирилица, други с латиница, печатани всичките в Италия« (МИЛЕВ 1914: 160–165). В печатницата на Пропагандата излиза и първата печатна книга с новобългарски езикови елементи –

Абагар на католическия епископ Филип Станиславов, създадена за българския народ. Тя представлява интересна комбинация от наративи и литургични текстове с апокрифен и каноничен произход, някои от които изграждат комплекси, пригодни както за началното училище, така и за католическото богослужение (МИНЧЕВА 2015б). Населението на територията на България по това време като цяло е малограмотно, а католическата пропаганда се реализира главно чрез устните проповеди на мисионерите. Свещеникът съчетава функциите на духовно лице, учител и лекар (МИЛЕВ 1914: 167). Затова личността на проповедника е от особено значение за осъществяването на морално въздействие върху общността и за възприемането на новите религиозни концепти.

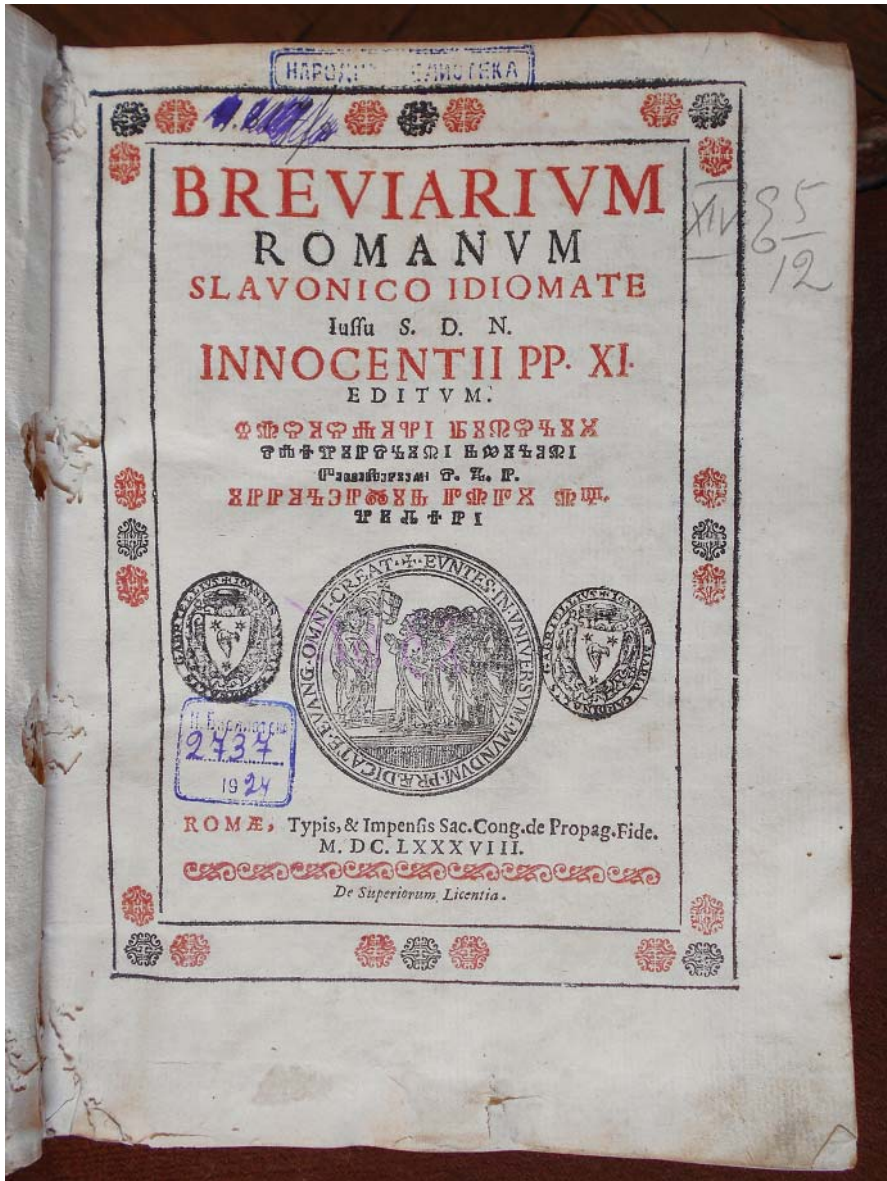
Печатните глаголически книги, запазени в български книгохранилища, не са били обект на цялостно библиографско и археографско описание до този момент. Най-вероятно причините за това са непознаването на тази вече чужда за българския народ и трудна за разбиране графика, както и липсата на добре подготвени специалисти. Не разполагаме с информация дали, къде и колко екземпляра от такива книги са съхранени на територията на България. Съществуват сведения за още едно глаголическо издание – *Нов завет. Част I* на Трубар от 1562 г., съхранявано в Народна библиотека »Иван Вазов« – гр. Пловдив. Настоящата публикация си поставя за цел да привлече вниманието и интереса и на българските учени и библиотечни специалисти към книгите, печатани с глаголица, което да осигури въвеждането им в научно обращение. Макар и днес да са позагубили от популярността си, »именно те (глаголическите ръкописи и старопечатни книги, бел. авт.) разкриват ролята на хърватската глаголическа традиция като посредник между Изтока и Запада в предаването на модели, култура на оформянето на кодекса, както и своеобразната устойчивост в продължителното използване на най-ранната славянска азбука – глаголицата, служила векове като бариера и едновременно с това като мост между Изтока и Запада« (ДЖУРОВА 2012: 21).

Глаголическата печатна книга от XV–XVIII в. принадлежи към културното наследство на всички южни славяни. Макар и изразена чрез графична система, позната и ползвана от ограничен кръг книжовници, тя е носител на текст, отпечатан на разбираем от цялата славянска

общност език, представлява ценно свидетелство за книжовното многообразие и книгоразпространението през посочения период и има своя принос за народностната самоидентификация на споменатата общност през вековете на Османското владичество.

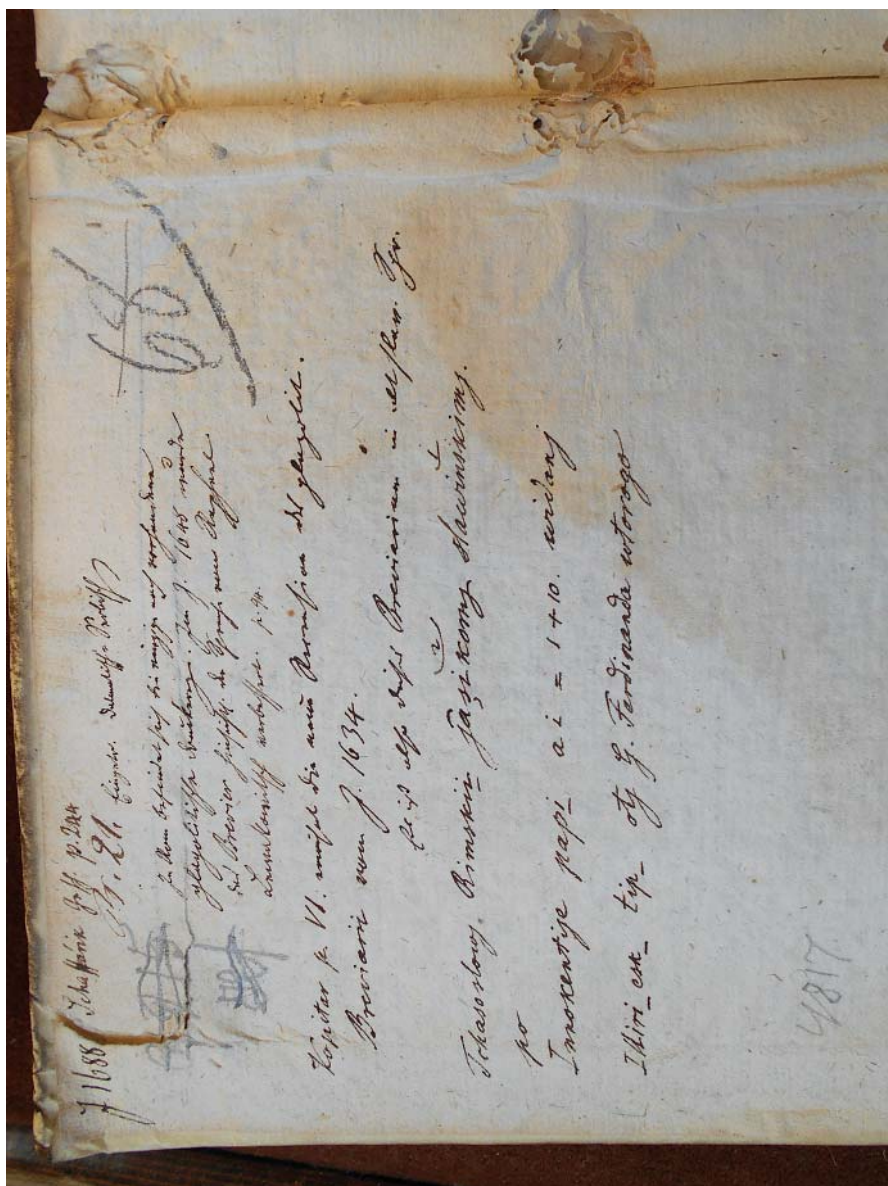
1. *Tabla za dicu/Abecedarium* (1561), предна корица
1. *Tabla za dicu/Abecedarium* (1561), front cover

2. *Breviarium Romanum* (1688), заглавна страница
2. *Breviarium Romanum* (1688), title page

3. *Breviarium Romanum* (1688), личен печат на кардинал Джовани Мария Габриели
3. *Breviarium Romanum* (1688), personal seal of cardinal Giovanni Maria Gabrielli

4. *Breviarium Romanum* (1688), ръкописна бележка на гърба на предната корица
4. *Breviarium Romanum* (1688), handwritten note on the back of the front cover

ЛИТЕРАТУРА

- ДЖУРОВА, А. 2012. На кръстопътя между Изтока и Запада. Върху материал от глаголически ръкописи и старопечатни книги, съхранявани в Италия и сбирките под юрисдикцията на Ватикана. *Fluminensia* 24/1: 19–27.
- КЕШПЕН, П. 1825. *Хронологическая роспись первопечатным словенским книгам*. Библиографические листы, № 192.
- КЛІЧЕК, Д. 2014. Хорватська глаголична традиція XVII-XVIII ст. і українська філологія. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Вып. 26, 30–38.
- КРУМИНГ, А. 1976. *Славянские старопечатные книги глаголического шрифта в библиотеках СССР: Проблемы рукописной и печатной книги*. Москва: Наука, 101–125.
- КРУМИНГ, А. 1977. *В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтов. Метод. указания. Вып. 2*. Москва: Государственная ордена Ленина библиотека СССР имени В. И. Ленина.
- КРУМИНГ, А. 1987. *Первопечатные славянские буквари. Федоровские чтения* [за 1983]. Москва, 73–110.
- КРУМИНГ, А. 1998. *Сводный каталог старопечатных изданий глаголического шрифта 1483–1812 гг.* Москва: РГБ.
- КРУМИНГ, А. 2000. Сводный каталог старопечатных изданий глаголического шрифта 1483-1812 гг. (автореферат и дополнения). *Slovo* 50: 191–203.
- КУЗЬМИНОВА, Е. 2009. Буквари церковнославянского языка. *Православная энциклопедия*. URL: <http://www.pravenc.ru/text/153609.html> (17. 05. 2016).
- МИЛЕВ, Н. 1914. *Католичката пропаганда в България през XVII век. Истор. изследване*. София: Царска придворна печатница.
- МИНЧЕВА, Б. 2010. *Оживялата реликва: Учебен сборник от края на XVI и началото на XVII век*. Библиотека. Г. XVII, № 2–3, 111–121.
- МИНЧЕВА, Б. 2015а. Светците в «Абагар» на Филип Станиславов – майски цикъл (розарий) и народен календар. *Годишник на СУ, Философски факултет. Книга Библиотечно-информационни науки. Т. 7*, 35–52.
- МИНЧЕВА, Б. 2015б. *Амулетните свитъци тип Абагар в печатната традиция на южните славяни 16-18 век*. Дисертационен труд. София: [Б. Минчева].
- МОШКОВА, Л. 2013. Конфесиональный компонент в славянской литературе для начального обучения XVI–XVII вв. *Западноевропейская и российская учебная литература XVI–начала XX вв.: профессиональный аспект*. Москва: ИТИП РАО, 74–116.
- НЕМИРОВСКИЙ, Е. 1994–1996. Неизвестные экземпляры глаголических и кирилловских изданий Приможа Трубара, выпущенных в 1561 году.

Slovo 44–46: 183–196.

- РАЙКОВ, Б. 1979. *Абагар на Филип Станиславов, Рим 1651*. Фототипно издание с коментар. София: Нар. просвета.
- САЗОНОВА, Л. 2003. *Книги кириллической печати во второй половине XVI века между Римом и Москвой*. URL: <http://www.raruss.ru/slavonic/slav5.html> (17.05.2016).
- BADALIĆ J. 1966. *Jugoslavica usque ad annum MDC: Bibliographie der südslavischen Frühdrucke*. Baden-Baden: Heitz.
- БОХАТТА, Н. 1937. *Bibliographie der Breviere 1501–1850*. Leipzig: Karl W. Hiersemann.
- BRATULIĆ, J. 1983. *Prva hrvatskoglagoljska početnica 1527*. Faksimilni pretisak. Priredio i pogovor napisao J. Bratulić. Zagreb: HAZU.
- BRATULIĆ, J. 2005. Značaj i značenje hrvatskoga protestantskog pokreta. *Hrvatske protestantske knjige XVI. i XVII. stoljeća u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*. Katalog izložbe. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 7–21.
- BREVIARIVM. 1688. *Breviarivm Romanvm Slavonico idiomate iussu S. D. N. Innocentii PP. XI editvm = Časoslov rimskij slavinskim jazikom. Poveljenijem S. G. N. Innokentija papi XI*. Romae: Typis & Impensis Sac. Congreg.de Propaganda Fide.
- BUČAR, F. 1910. *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BUČAR, F. 1938. Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije. *Starine* 39: 49–129.
- CLEMINSON, R. 1997. Some 16th and early 17th Century printings in the NBKM. *Palaeobulgarica (Старобългаристика) XXI/2*: 71–79.
- DIMITZ, A. 2013. *History of Carniola: from ancient times to the year 1813: with special consideration of cultural development. T. 2. 2: From the accession of Maximilian I (1493) up to the death of Emperor Ferdinand I (1564)*. [S. l.]: The Slovenian Genealogy Society International.
- GOLUB, I. 2004. Hrvatski teolozi XVII. stoljeća. *Bogoslovska smotra* 73/4: 729–776.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1860. *Bibliografija hrvatska*. Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine.
- NAZOR, A. 1984. Tiskana glagoljska knjiga od prvotiska Misala 1483. do Brozićeva brevijara 1561. *Slovo* 34: 7–16.
- NAZOR, A. 2008. »Ja slova znajući govorim...«: *knjiga o hrvatskoj glagoljici*. Zagreb: Erasmus naklada.
- SCHREINER, K. 1972. Die Uracher Druckerei Hans Ungnads – ein Opfer der Gegenreformation. *Gutenberg Jahrbuch* 47: 217–236.
- ŠAFAŘÍK, P. 1864. *Geschichte der südslawischen Literatur. Aus dessen Handschriftlichem Nachlasse*. Herausgegeben von Josef Jireček. T. I.

Slowenisches und glagolitisches Schriftthum. Prag: Verlag von Friedrich Tempsky.

TABLA ZA DICU. 2007. *Glagoljična i ćirilična Tabla za dicu*, Tübingen 1561. Pretisak. Priredio i pogovor napisao Stjepan Damjanović. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

TVORIĆ, A. 2008. Metodička oblikovanost prve tiskane hrvatskoglagoljske početnice. *Metodika* 17, 9/2: 345–358.

S u m m a r y

Bojana Mincheva

UNKNOWN EXAMPLE OF THE GLAGOLITIC EDITION OF THE BOOK *TABLA ZA DICU/ABECEDARIUM* (1561) AND *BREVIARIUM ROMANUM* (1688): GLAGOLITIC PRINTED BOOKS IN THE FUND OF THE ST. ST. CYRIL AND METHODIUS NATIONAL BULGARIAN LIBRARY

The article represents two Glagolitic editions stored in St. St. Cyril and Methodius National library's collection of rare Croatian books. First of them is a new found copy of *Tabla za dicu/Abecedarium* – printed in Tübingen (Urach) in 1561 by Primož Trubar. Actually it is the 14th copy of the book known until now, preserved completely and bound. The second is a copy of *Breviarium Romanum* from the year 1688, the last known Glagolitic printed book. In this paper the history of the Glagolitic books printed in the 16th and 17th century is described. Some pedagogical and theological aspects have been commented to represent both books as a part of the European cultural process and heritage and to clarify their place and role for the literary and cultural life of South Slavs (in particular Bulgarians).

Keywords: Glagolitic printed books, Primož Trubar, Protestantism, *Tabla za dicu/Abecedarium* (1561), *Roman Breviary* (1688), Ivan Paštrić, Catholic propaganda